

MADANIYAT, SAN'AT VA ADABIYOTNING TILGA TA'SIRI: UZBEK VA INGLIZ TILLARINING ÓZIGA XOS XUSUSUYATLARI

Nargiza Farxod qizi Tulaganova

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti magistranti

Shoira Batirovna Yusupova

Ilmiy rahbar: O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti

ANNOTATSIYA

Chet tillarini o'rganishning turli yo'llari mavjud. Samarali usullardan biri kitoblarni asl nusxada o'qishdir. Bu o'quvchilarning o'qish malakasini hamda so'z boyligini oshirishga ham xizmat qiladi. Bundan tashqari, u til o'rganilayotgan mamlakatning madaniyati va urf-odatlarini haqida ko'proq ma'lumot beradi. Ushbu maqolada biz madaniyat va turmush tarzining chet tillarini o'rganishga ijobiy ta'siri haqida ma'lumotlar berishga harakat qilamiz. Maqolada ingliz va o'zbek tillarida mavjud bo'lgan ba'zi muloyim so'zlar ajratib ko'rsatilgan, ularning ikki tildagi o'xshashlik va farqlarini solishtirilgan.

Kalit so'zlar: lingvomadaniy, nutq odob-axloq birliklari, kommunikativ makon, murojaat, suhbatdosh, ijtimoiy atributlar, tafakkur turlari va odamlarning turli guruhlari madaniyati.

KIRISH

Tillarni tahlil qilishda madaniyat eng muhim unsurlardan biri hisoblanadi. Chunki san'at, adabiyot, turmush tarzi kabi madaniy muhitni idrok etish til mahoratiga erishishga va o'rganayotganda tilni chuqurroq anglab yetishga yordam beradi. Hayot tarzini tushunish bu o'rgangan har bir yangi so'zga mos ma'noni taqdim etish imkonini beruvchi kontekstga ega bo'lishga o'xshaydi. Ijtimoiy-madaniy fon haqida qanchalik ko'p bilsak, yangi so'zlar, iboralar va nutq usullarini tahlil qilish unchalik murakkab bo'lmaydi.

Ingliz tilida nutq odob-axloq qoidalari nafaqat inglizlar uchun, balki ingliz tilini chet tili sifatida biladigan barcha tajribasiz kishilar uchun zarurdir. Ingliz tilidagi nutq odob-axloq qoidalari o'ziga xos bo'lib, o'zining shaxsiy qoidalari va tartiblariga ega bo'lib, ba'zida boshqa tilning nutq odob-axloq qoidalari va me'yorlaridan tubdan farq qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Adabiy tilni uslubda o'rganish muammosi uzoq vaqtdan beri antik falsafaga borib taqaladi. Masalan, Aristotel inson tili ijtimoiy va xilma-xildir, deb hisoblaydi. [1]

Xo'sh, nutq madaniyati deganda nimani tushunamiz? Tilshunoslikda bu tushunchaning ta'riflari juda ko'p va shu sababli ham bitta fikrni tanlab aytish biroz murakkabdir. Chunki ta'riflar ko'p, lekin biz barcha ta'riflarni umumlashtirishimiz mumkin, chunki mavjud til birliklarining nutq vaziyati uchun eng kerakli, ifodali nutq usulini tanlay olishi, ixcham, aniq, ixcham, tushunarli bo'lishi, bunda fikr takrorlanadigan, o'z ifodasini topishi mumkin. Tinglovchi yoki o'quvchi tomonidan bildirilgan fikr-mulohazalar bilan bog'liq emas, balki ma'lum his-tuyg'ularni uyg'otadi, bularning barchasi o'zida nutq madaniyati tushunchasi qamrab oladi.

Qadimgi hind olimlari tilning rang berish xususiyatlari va uslublarni tasniflash uchun ularni bir qator guruhlarga bo'lishgan. Ular tilda 8, 10 ga yaqin uslublar borligini yozib qoldirishgan. [2]

Fransuz metodologiya akademiyasi XVIII asrda tilning sezgirligi va janr xususiyatlariga ko'ra quyidagi uslublar turlarga bo'lingan: klassik tragediyalar, xonalar, oratorik uslub – yuqori uslub; roman, hikoya uslubi – zamonaviy uslub; masallar, oddiy uslubdagi komediya yoki folklor uslubi. [3]

Rus tilshunosligida metodlar nazariyasi M.V Lomonosov nomi bilan bog'liq. Rus tilshunosligida birinchi marta u o'zining uchta uslubi (yuqori, o'rta, pastki) va uslub janrlarini kiritdi. Bular, qahramonlik she'rlari va qo'shiqlari, fojia va nasriy nutqning yuksak uslub, hajviy, hajviy qo'shiqlar, kundalik ishning nasriy tavsifi, nasriy do'stlik maktublari quyidagi uslubga mansub bo'lib, ular quyidagi uslubga mos ravishda yozilgan deb hisoblangan. [4]

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Xushmuomalalik nazariyasini fanga kiritgan olimlar Braun va Levinsondir. Va ularning nazariyasi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ingliz va o'zbek tillari odobli so'z va iboralarga boy. O'zbek va ingliz tillarida bo'lgani kabi, qarindosh-urug' va do'stlarga murojaat qilishning alohida turlari mavjud.

Bolalar odatda ota-onalariga nana, grammy yoki gramma – buvi, papa yoki bobo – buva, dada-daddy, dada-dadajon, mumiya-mom, oyi-oyijon deb murojaat qilishadi. Suhbat davomida hubby – azizim, sonny-bolajonim, sis-singiljon yoki singilginam kabi murojaatlar ham qo'llaniladi. Ammo shuni yodda tutish kerakki, inglizlar bu kabi murojatni o'z

do'stiga emas, balki notanish odamga berganida, odob doirasiga zid hisoblaniladi , ba'zan esa biroz qo'pol yoki odobsiz eshitalishi mumkin. Bunday holda, xushmuomalalik bilan so'rash usullarini bilish talab etiladi :

Polite version : Could you tell me the time , please ?

Muloyim shakl: Iltimos, soat vaqtini ayta ilmayisizmi ?

Biroq, bu neytral xushmuomalalik darajasiga mos bòlib asosan tanimagan va bilmagan insonlarga ishlatiladi ya'ni oila yoki do'stlar davrasida bu so'rov g'ayritabiiy ko'rinishi mumkin

Ingliz tilida iltimos, rahmat, kechirasiz va xush kelibsiz kabi muloyim iboralar mavjud. Ushbu iboralarni ham rasmiy, ham norasmiy suhbatlarda foydalanish mumkin. Masalan, biz «iltimos» so'zini muloyim so'rovlar va savollarda ham ishlatamiz.

✓ Iltimos, oynani yoping?

✓ Iltimos, televizorni o'chira olasizmi?

✓ Eshikni ochib bera olasizmi?

Ko'rib turganimizdek, ingliz tilida «rahmat» so'zining turli shakllari mavjud. O'zbek tilida “tashakkur”, “minnatdorman”, “katta rahmat”, “yordamingiz uchun rahmat” kabi so'zlar mavjud.

Chet tilini o'rganuvchi sifatida “excuse me” va “I am sorry ” so'zlarini to'g'ri ishlatishga e'tibor qaratishimiz kerak.“Excuse me ” iborasi odatda ruxsat so'rash ma'nolari ishlatiladi . Kechirasiz – bu ko'p holatlarda ishlatiladigan ibora. Kimningdir e'tiborini jalb qilmoqchi bo'lsangiz, «Kechirasiz» deyishingiz mumkin. Bu so'z o'zbek tiliga “mazur tutasiz” deb tarjima qilingan.

Kechirasiz, vaqtni ayta olasizmi? – Excuse me could you tell me the time ?

“Kechirasiz” ya'ni «I am sorry» ko'pincha biror narsa qilgani uchun kechirim so'rash uchun ishlatiladi va o'zbek tilida “kechirasiz” deb tarjima qilinadi.

I am sorry, I am late . – Kechirasiz kech qoldim .

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, har qanday tilni o'rganishdan oldin o'sha tilning tarixi va madaniyati haqida ozgina bo'lsada bilish kerak. Bu bizga vaziyatga eng mos keladigan so'z va iboralarni tanlashga yordam beradi va muloqotni osonlashtiradi. Bu, shuningdek, yosh o'quvchilarning so'z boyligini oshirishga yordam beradi va ularni ona tilida so'zlashuvchilar kabi gapirishga o'rgatadi.

REFERENCES

1. <http://www.academicresearchjournals.org/IJELC/Index.htm>
2. Barannikov A.P. The visual means of Indian poetry, Leningrad, 1947, pp. 14-15.
3. Pototskaya N.P. The stylistics of the modern French language. M., 1975.
4. Lomonosov M.V. Full, Obb. Composed. Vol. 7, Moscow, 1952, p. 467.

